

Türkiye’de Yaşayan Arap Ülkelerinden Akademisyenlerin Sorunları ve Çözüm Önerileri Çalıştay Raporu*

Medipolis

Akdeniz Araştırmaları Merkezi

Bekir Berat Özipek, Faik Tanrıkulu, Yasin Kara,
Asiye Ağargün, Orkun Elmacıgil

Sunuş

Medipolis Akdeniz Araştırmaları Merkezi tarafından 28 Mayıs 2016 tarihinde İstanbul’da, Medipol Üniversitesi’nin Haliç kampüsünde gerçekleştirilen çalıştayda, Türkiye’de yaşayan Arap ülkelerinden akademisyenlerin sorunları ele alınıp, bunlara ne gibi çözümler üretilebileceği tartışılmıştır.

Arap ülkelerinden ve Türkiye’den birçok akademisyen ve uzmanın katıldığı çalıştay, Medipol Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sabahattin Aydın’ın konuşmasıyla açılmıştır. Moderatörlüğünü, Başbakan Başdanışmanı Ömer Faruk Korkmaz ve Akdeniz Araştırmaları Merkezi direktörü Prof. Dr. Bekir Berat Özipek’in yaptığı oturumların ilkinde, Türkiye’de yaşayan Arap ülkelerinden akademisyenlerin sorunları konu edinilmiştir. İkinci oturumda ise çözüm önerileri tartışılmıştır.

Bu raporun, tarihin trajik bir kırılma anında evlerinden, üniversitelerinden ve öğrencilerinden ayrılmak durumunda kalan ve şu an Türkiye’de olan Arap ülkelerinden meslektaşlarımızın karşı karşıya oldukları sorunların çözümüne katkıda bulunmasını temenni ederiz.¹

I. Bölüm: Ülkenin ve Üniversitenin Uzağında Olmanın Getirdiği Sorunlar

1- Oturum izni meselesi: Katılımcıların sıklıkla üzerinde durduğu konulardan biri, sürekli oturum izinlerinin olmayışıdır. Oturum izni için öden-

¹ Çalıştayın düzenlenmesinden raporun yazımına kadar çeşitli süreçlerdeki katkılarıyla bizlere yol gösteren İbrahim Altan, Murtaza Yetiş, İbrahim Turgut, İbrahim Bouzidani, Sena Melemez, Erol Kam ve Oktay Altın’a teşekkür ederiz.

mesi gereken harçların, maddî bir külfet getirdiği belirtilirken, akademisyenlerin bu ücreti ödemede güçlük yaşadığı; ya da kendileri için ödeyebilse dahi, aileleri için ödemekte zorlandıkları ifade edilmiştir.

Oturum izni alabilmek için bir işte çalışma zorunluluğu da sorunun bir diğer veçhesidir. Akademisyenlerin oturum izni alabilmek için alelade işlerde çalışmak zorunda kalmaları dile getirilen sorunlardandır.²

2- Statü sorunu: Arap ülkelerinden akademisyenler hukuki bakımdan mülteci statüsü taşımamaktadır. Zira Türkiye Avrupa ülkeleri dışında mülteci başvurusu kabul etmemektedir. Bu çerçevede akademisyenlerden bir bölümü, Geçici Koruma Altında Olanlar statüsünü haizdirler. Bu geçici statü de bir güvencesizlik ortamı oluşturmakta ve kişileri akademik çalışmalarına odaklanmaktan alıkoymaktadır

3- Dil engeli ve dil kursları: Türkiye'ye göç eden akademisyenlerin büyük sorunlarından biri de dil engelidir. Türkçe bilmemek hem iş bulmada, hem de gündelik hayatın idame ettirilmesinde bir sıkıntı kaynağı olmaya devam etmektedir. Kamu kurumlarında yapılacak işlemler de bu nedenle büyük güçlükler arz etmektedir. Zira göç idarelerinde bile yeterli Arapça-Türkçe tercüme hizmeti bulunmamaktadır.

Dil engelini aşmak için bir çözüm olabilecek Türkçe dil kurslarının pahalı olması, akademisyenlere maddî bir yük getirmektedir ve hâlihazırda maddî sıkıntı çeken kişilerin, bir de bu yükü taşıması içinde buldukları şartları daha da ağırlaştırmaktadır.

Dil eğitimi veren kişiler de genellikle yabancılara dil eğitimi verecek uzmanlığa sahip değildir.

4- Pasaport sorunu: Türkiye'de oturum izni alabilmek için 1 senelik pasaporta sahip olmak gerekmektedir. Ancak çok sayıda akademisyenin pasaport süreleri dolmuş durumdadır ve sığınmacıların Suriye makamlarına pasaport sürelerinin uzatılması için başvurma imkânları bulunmamaktadır. Bu sebeple oturum iznine müracaat edememektedirler. Ayrıca, pasaportları olmadığı için yurtdışındaki bilimsel toplantılara da katılamamaktadırlar ve akademik çalışmaları bu sebeple de sekteye uğramaktadır.

² Türkiye'ye savaştan dolayı gelen Suriyeli akademisyenler "Geçici Koruma Altında Olanlar" statüsüne sahiptirler. Bu nedenle bu statüdeki kişilerin oturum izni harcı vs. problemleri bulunmamaktadır. Bu sorun, Suriye ve diğer Arap ülkelerinden pasaportlarıyla gelen kişiler için geçerlidir. Pasaportu olanlar ikamet masraflarıyla karşı karşıya kalmakta ve Geçici Koruma statüsüne sahip olanlara sunulan hizmetlerden yararlanamamaktadırlar. (Hâlihazırda, pasaportu olanların Geçici Koruma statüsüne geçmelerinin önünde yasal bir engel yoktur).

5- Seyahat engeli: Akademisyenler, yurt içinde seyahat ederken güvenlik tedbirleri adı altında ayrımcılığa varan uygulamalardan rahatsızdırlar. Yurt içinde birçok akademik etkinliğe katılabilmek için yolculuk etmeleri gerektiğinde, güvenlik kuvvetleri otoparklarda veya havaalanlarında kendilerinden “davet mektubu” isteyebilmektedir. Davet mektubunun yanında, özellikle havayolu ile seyahat etmek isteyenlerden Göç İdaresi’nden alacakları seyahat izni de talep edilmektedir.

6- Akademik unvan ve yükselme sorunu: Katılımcıların defaatle ifade ettikleri bir husus da sahip oldukları akademik unvanları kullanamamalarıdır. Bu bağlamda diğer bir sorun da, kendi ilmî rütbelerinden daha aşağı bir rütbede çalıştırılmalarıdır.

Arapça konuşan akademisyenler, Türkiye’de devam ettikleri akademik hayatlarında yükselmenin sorun olduğunu dile getirmektedirler. Zira doçentlik, profesörlük ve sair jüriler, Arapça dilinde değerlendirme yapmamaktadır.

Ayrıca, akademik dergilerin yayın dilinin genelde Türkçe olması, Arap akademisyenlerin çalışmalarının yayınlanmasının önünde engel teşkil etmektedir.

7- Uzmanlık dışı istihdam: Akademisyenler, genelde ilahiyat fakültelerinde ve Arapça dili gibi bölümlerde istihdam edildiklerini, diğer pek çok alandaki uzmanlıklarının göz ardı edildiğini ifade etmektedir. Mühendislik, kimya gibi teknik alanlarda uzman olan akademisyenler, kendi alanlarında çalışmamakta ve bu nedenle birçok akademisyen Batıya göç etmiş olup, birçokları da oraya gitmenin yollarını aramaktadır.

8- Bürokrasi engeli: Katılımcıların üzerinde durdukları bir diğer sorun ise akademisyenler muhatap olduğu Yükseköğretim Kurulu (YÖK) başta olmak üzere, muhatap oldukları kurumlarda bürokrasinin yavaş işlemesidir. Diplomaların denkliğinin tanınması başvurularında yavaş hizmet verilmesi, ayrıca Suriye’deki bazı üniversitelerin denkliğinin tanınmaması sorun oluşturmaktadır.

Yukarıda ifade edilen, kamu kurumlarında Arapça tercüme hizmeti olmasının yanı sıra, farklı makamlarda farklı uygulamalar da söz konusu olabilmektedir. Mesela geçici oturma izni kartı, normal oturma izinlerinden farklı olduğu için bazı kurumlarca tanınmamakta, bu da insanların işlemlerini yapamamalarına sebep olmaktadır.

Resmî evraklarda ad-soyadı, doğum tarihi gibi bilgilerin yanlış girildiği de dile getirilen şikâyetler arasındadır. Özellikle Arapça bilmeyen veya telaffuz edilen Arapça kelimeyi anlamayan kamu bürokratlarının belge düzenle-

me konusunda özensizlikten veya anlayamamaktan dolayı hatalar yaptıkları, örneğin doğum tarihlerini “01.01” gibi doldurdukları gibi eleştiriler dile getirilmiştir. Bu özensizliğin kendilerinde “burada istenilmedikleri duygusu” oluşturduğu ifade edilmiştir.

Bürokratik merciler zaman zaman “bazı konuları ilgili ülkeye sormadıkları için işlemlerin tamamlanması sürecinde bir ilerleme olmadığı” bilgisini dile getirmektedirler. Oysa Suriye örneğinde bazı durumlarda muhatap bulma imkânı bulunmamaktadır.

9- Türkiye’de Arapça eğitim: Ülkelerini terk etmek zorunda kalıp Türkiye’ye gelen çok sayıda çocuk ve gencin eğitimleri yarıda kalmış durumdadır. Türkiye’de Arapça dilinde eğitim-öğretim yapan üniversite olmadığı için bu insanlar yükseköğrenime devam edememektedir. Ayrıca mevcut üniversitelerde öğrenime devam etmek isteyen Arap ülkelerinden öğrencilerin, Türkiyeli öğrencilerden istenmeyen yüksek harçlar ödemeleri gerektiği de dile getirilen sorunlar arasındadır.

10- Suriye’de eğitim: Suriye’de rejimin kontrolünde olmayan bölgelerde (“Özgürleştirilmiş Bölgeler”) eğitim bekleyen öğrenciler vardır. Türkiye tarafında yaşayan pek çok akademisyen, gerekli kolaylıkların sağlanması durumunda Suriye’deki “Özgürleştirilmiş Bölgeler”de öğrencilere ders verip dönmeye hazır olduklarını ifade etmektedir. Ancak bu akademisyenlerin Suriye’nin bu bölgelerine geçip oradaki öğrencilerin eğitimlerine devam etmelerinin önünde giriş-çıkışlarda yaşanan engeller söz konusudur.

11- Arap üniversitesi sorunu: Türkiye’de Arap Akademisyenler Derneği Türkiye’deki Arap ülkelerinden akademisyenler ve öğrenciler için bir Arap üniversitesi kurulması konusunda girişimde bulunulduğu, fakat YÖK’te bürokratik sorunlar çıktığı için bu girişimin sonuçsuz kaldığı da dile getirilmektedir.

II. Bölüm: Çözüm Odaklanmak: Akademik, Sosyal, Hukukî, Siyasî Adımları Konuşmak

1- Sürekli oturma izni: Akademisyenlere sürekli oturma izni verilmesi, onların ve ailelerinin hayatını ve akademik faaliyetlerini kolaylaştıracaktır. Böylece güvencesiz bir durumdan kurtulacak olan akademisyenlerin, kendilerini işlerine, çalışmalarına daha rahat verebileceği ifade edilmektedir. Bu bağlamda, akademisyenlerin ailelerine de oturma izni verilmelidir.

2- Maddî destek: Türkiye’de faaliyet gösteren akademisyen dernekleri maddî olarak desteklenebilir. Böylelikle daha çok akademisyene ulaşmaları, güçlü bir iletişim ağı kurmaları söz konusu olabilir. Ayrıca, işsiz akademis-

yenler için bir fon oluşturulması ve bu kişilerin hayatlarını daha rahat biçimde idame ettirmelerinin sağlanması da sunulan öneriler arasındadır.

3- Dil kursları: Dil engelini aşmak için çözüm olarak önerilebilecek dil kursları maddî külfet oluşturmaktadır. Bunun önüne geçmek için düşük ücretli veya ücretsiz, yaygın bir dil öğretme faaliyetinin başlatılması faydalı olacaktır. Ücretsiz dil kursları konusunda sivil toplumun da gönüllü desteği sağlanabilir.

Toplantı sırasında ifade edilen, Türkçe öğreniminin topluma adapte olmak için gerekliliği ve Türkçe öğrenmezlerse bu ülkede hep misafir olarak kalacakları görüşü dile getirilmiştir. Bu noktada; yaygın, etkili ve ucuz ya da ücretsiz dil kursları önerileri dile getirilmiştir.

4- Uzmanlık alanı: Akademisyenlerin, sadece ilahiyat ve Arapça dil bölümlerinde değil; sosyal ya da doğa bilimlerinde sahip oldukları uzmanlık alanlarında da istihdamlarının sağlanması, üzerinde durulan bir başka çözüm önerisidir. Kişilerin, uzmanlık alanlarındaki çalışmalarının desteklenmesi gerekmektedir. Özellikle istisnaî alanlarda çalışan, patentleri bulunan akademisyenlere özel önem gösterilmesine vurgu yapılmıştır. Böylece Batıya göç eden yetişmiş akademisyenlerin Türkiye’de kalabilecekleri ifade edilmiştir.

5- Akademik unvan ve yükselme: İstihdam edilirken sadece diplomanın değil, tecrübenin de göz önünde bulundurulması ve daha önce yaptığı işler, yetenekleri gibi niteliklerinin de göz önüne alınması gerekmektedir. Bu anlamda istihdam süreçleri daha kapsayıcı ve özenli olmalıdır.

Akademik yükselmenin hakkıyla gerçekleştirilebilmesi için jürilerin Arapça dilinde de yapılması ve değerlendirme kurullarında Arap ülkelerinden gelen akademisyenlerden de yararlanılması önerilmiştir.

6- Arapça yükseköğretim ve Arap üniversiteleri: Türkiye’ye göç etmiş nüfus ve bu nüfusun öğretim üyesi ve öğrenci potansiyeli açısından büyüklüğü göz önüne alındığında, üniversitelerde Arapça eğitim yapan bölümlerin açılması acil bir ihtiyaç olarak gündeme gelmektedir. Bunun için YÖK’ün, bir bölüm kurulabilmesi için en az üç Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı öğretim üyesi ve yabancı öğrencilerin mevcudunun en fazla Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı öğrencilerin sayısının yarısı kadar olması zorunluluğunu kaldırması yeterli olacaktır. Esasen bu zorunluluğun da herhangi bir yasa veya yönetmelikten kaynaklanmadığı, bir teamüle dayandığı ifade edilmiştir. Bu çerçevede YÖK’ün bu fiili çekinceyi kaldırması yeterli olacaktır. Üniversitelerin bünyesinde -ABD’dekine benzer bir sistemle- dışarıdan sponsorla kürsü, bölüm, fakülte, enstitü kurulabilmesinin önündeki yasal engellerin kaldırılması

rılması; Arap üniversitelerine Türkiye’de akademik birim açabilme imkânının sağlanması da ciddi bir rahatlama sağlayacaktır.

Bu konuda dile getirilen en önemli önerilerden biri, Arap üniversitelerinin kurulmasıdır. Böylece hem akademisyenlere istihdam sağlanmış olacak, hem de öğrenim çağında olan öğrenciler bundan istifade edecek, hem de bu üniversiteler, Türkiye’ye de ciddi bir prestij ve ekonomik katkı sağlayacak bölgesel düzeyde cazibe merkezleri haline gelecektir. Bunun için, Türk-Alman Üniversitesi modelinde bir Türk-Arap ya da Türkiye-Suriye Üniversitesi kurulması önerilmektedir. Gaziantep Üniversitesi’nde hayata geçirilen Arapça program tecrübesi örnek alınarak ve eksik yanları tamamlanarak başka yerlerde de uygulanmalıdır; barındırdığı potansiyel bakımından özellikle İstanbul’da bu uygulama daha geniş bir talebi de ifade edecektir.

Arap üniversitelerinin ve mevcut üniversitelerde Arapça eğitim yapan bölümlerin açılması, yurtdışındaki Arapça konuşan öğrenciler gözünde Türkiye’yi bir cazibe merkezi hâline getirebilecektir.

7- Suriye’de eğitim: Suriye’de rejimin kontrolünde olmayan yerlerde eğitim-öğretimin yapılabilmesi için buradaki akademisyenlerin, çeşitli periyodlarla, örneğin ayda bir veya birkaç kere, Suriye’ye geçip ders verip geri gelmeleri, hem akademisyenler için bir istihdam alanı oluşturacaktır, hem de oradaki öğrenciler eğitimsiz kalmamış olacaktır. Bu bağlamda söz konusu kişilere giriş-çıkışların kolaylaştırılması gerekmektedir.

8- Üniversite dışı istihdam: Akademisyenlerin sadece üniversitelerde değil, uzmanlıklarına göre farklı alanlarda çalışabildiklerine vurgu yapıp fırsat eşitliği ve liyakat ilkeleri uyarınca değişik alanlarda istihdamın desteklenmesi önerisi getirilmektedir. Çeşitli kamu kurumları, ticaret, sanayi odaları, araştırma merkezleri bunların arasındadır.

9- Misafir öğretim üyesi statüsü: Pratik bir çözüm önerisi olarak, Arap ülkelerinden akademisyenlerin üniversitelerde misafir öğretim üyesi olarak istihdamı dile getirilmiştir. Kapsayıcı ve kalıcı bir düzenleme için çalışılırken, kısa vadede rahatlama sağlayacak bir öneri olarak ziyaretçi hoca/araştırmacı (“visiting scholar / researcher”) uygulamasından yararlanılabilir. Ancak bu statüde çalışırken geçimlerini sağlayabilecek bir ücret alabilmeleri de sağlanmalıdır.

10- İngilizce eğitim: Birçok akademisyen İngilizce ders verebilmektedir. Bu kişilerin İngilizce öğretim yapan bölümlerde istihdamının kolaylaştırılması da dile getirilen öneriler arasındadır.

11- Arapça eğitim: Türkiye’deki genel olarak yabancı dil öğretiminin, bu kapsamda Arapça öğretiminin de bariz biçimde yetersiz oluşu, Arapça derslerinin müfredatta olduğu okullarda bu akademisyenlerden yararlanılması önerisini de beraberinde getirmektedir. Bu soruna çözüm açısından yapılacak basit bir mevzuat değişikliği, Arapça eğitiminde ciddi bir katkıyı ve bu alanda niteliksel bir dönüşümü de beraberinde getirebilecektir.

12- Akademisyenler arası işbirliği ve izleme komisyonu: Arap ülkelerinden gelen akademisyenlerin karşı karşıya buldukları sorunların çözümü için Türkiye’deki meslektaşlarıyla birlikte çalışmalarını mümkün kılacak bir akademik inisiyatifin inşa edilmesi yararlı olacaktır. İki akademisyen grubu arasında iletişim kanalları kurulması ve ortak çalışmaların yürütülmesi, hukuki, siyasi ve sosyal düzeyde pek çok sorunun beraberce üstesinden gelmeyi de kolaylaştıracaktır. Bu çalışmalar, sivil toplumun oluşturacağı platformlar veya akademisyen dernekleri gibi kuruluşlar eliyle yürütülebilir.³

13- Bürokratik süreçlerin kolaylaştırılması: Başta YÖK olmak üzere diğer kamu kurumlarında karşılaşılan zorluklara çözüm bulunmalıdır. Öncelikle, YÖK’ün üniversite denklikleri konusunda kolaylaştırıcı olması beklenmektedir. Sonrasında verilecek ortak ve her yerde geçerli oturum kartları ile resmî işlerin daha kolay halledilebilmesi mümkündür. Mültecilerle ilgilenen kamu kurumlarında Arapça-Türkçe tercüme hizmeti sağlanması da faydalı olacaktır. Bürokratik mercilerin, Arap akademisyenlerin sorunlarının çözümü aşamasında ilgili ülkeye sorma süreci kaldırılmalıdır ve yaşanmış bazı olumsuzluklar yüzünden büyük kitlenin zarar görmesi engellenmelidir.

14- Mevcut üniversitelerde istihdam: Türkiye’de bulunan mevcut üniversiteler, personelinin %10’u oranında yabancı öğretim elemanı istihdam edebilmektedir. Türkiye’deki birçok üniversitenin bu kotasını kullanması durumunda büyük bir istihdam sağlanabilir.⁴

3 Çalıştayda bu amaçla daimi bir iletişim kanalının oluşturulması önerisi de dile getirildi. Konuşulanların kâğıt üzerinde kalmaması, dile getirilen çözüm önerilerinin uygulanıp uygulanmadığının takip edilmesi ve Arap ülkelerinden akademisyenlerin karşı karşıya buldukları sorunların çözümünde birlikte çalışılabilmesi için çalıştay katılımcıları arasından bir takip komisyonu kurulması önerildi. Katılımcılardan Dr. Mohadin Bananeh’in gündeme getirdiği “Takip Komisyonu” teklifi olumlu karşılandı ve Medipol Üniversitesi’nden Yrd. Doç. Dr. Can Ceylan, bu komisyonun sekreteryasını üstlendi. 31 Mayıs 2016 tarihi itibarıyla komisyonun kuruluş çalışmaları tamamlanmış olup, söz konusu komisyon, katkıda bulunmak isteyenler için “arabicacademics@googlegroups.com” adresi üzerinden katılıma açıktır.

4 Bu konuda öncülük yapan üniversiteler, Süleyman Demirel Üniversitesi ve Gaziantep Üniversitesi’dir. Çalıştayda Süleyman Demirel Üniversitesi’nden katılımcılar, üniversitelerinin bunu başarıyla gerçekleştirdiği bilgisini vermişlerdir.

15- Göç Bakanlığı önerisi: Türkiye'deki mülteci nüfusun milyonlarla ifade edilmesinden hareketle bu nüfusun idaresini sağlamak üzere bir göç bakanlığı kurulması, dile getirilen öneriler arasındadır.

16- Burs imkânları: Doktorasını yapmış olanlara post-doktora, yüksek lisans eğitimini tamamlamış olanlara doktora bursları sağlanması önerilmektedir.

17- Seyahat belgesi: Akademisyenlerin yurt içi seyahatlerini daha rahat yapabilmeleri için seyahat belgesi verilmesi sunulan önerilerdendir.

Sonuç

Arap ülkelerinden gelen akademisyenlerin sorunları çok boyutlu olmakla beraber, o sorunların çözümü için atılacak adımlar genel olarak karşılanması güç talepleri ifade etmemektedir. Bu konuda gerçekleştirilecek basit mevzuat değişiklikleri, söz konusu akademisyenlerin hayatını olağanüstü kolaylaştırabilecek bir nitelik taşımaktadır. Esasen ihtiyaç duyulan düzenlemelerin önemli bir bölümü, ciddi bir organizasyon kapasitesi veya maliyet arzetmeyen, daha çok hukuki ve fiili engellerin kaldırılmasıyla ulaşılabilecek hedeflerle ilgili görünmektedir.

Ancak bu konudaki başarı, hızlı ve etkili biçimde hareket edecek bir iradeye ve onun takibatına da bağlı olacaktır. Özellikle alınan kararların bürokratik süreçlerle geciktirilmesi ve fiilen uygulamaya aktarılmaması riskine karşı, söz konusu süreçlerdeki muhtemel tıkanıklıkları her aşamada giderecek bir izleme faaliyetine de ihtiyaç duyulmaktadır. Bu konuda sivil toplumun ve Türkiye ile Arap ülkelerinden akademisyenlerin beraberce inisiyatif almaları, çözüm adımlarının başarısı bakımından katkı sağlayıcı olacaktır.

Bu süreçlerde atılacak adımlarda toplumun duyarlı olan kesimlerinin desteğinin alınması önemlidir. Duyarlı olmayan kesimlerden dile getirilebilecek itirazlara veya yanlış bilgilendirmelere karşı, atılacak adımların esas olarak sahip olunan potansiyelin değerlendirilmesini ifade ettiği ve kimse için bir iş kaybı veya istihdam daralması anlamına gelmeyeceği gibi argümanlar üzerinden sürekli olarak bilgilendirici açıklamalar yapılmalıdır. Atılması gereken adımlar hiçbir biçimde çeşitli çevrelerin kaygıları göz önüne alınarak geciktirilmemeli, bu konuda rahatlama sağlayıcı veya sorun çözücü adımları atmanın, bütün mülhazaların ötesinde, yaşadığımız zamanda hepimiz için öncelikle ahlaki bir yükümlülüğün gereğini ifade ettiği unutulmamalıdır.